

Två nya äpplesorter – GRATIA ('SLUBGD3128') och HENRIC ÅKESSON ('SLUBGD0953') – från Balsgård

HILDE NYBOM

Under 2017 namngavs den nya äpplesorten Gratia och året därpå var det dags för Henric Åkesson. Båda sorterna är framtagna inom det äppelförädlingsprogram som bedrivs på Balsgård, Institutionen för växtförädling, Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU). Båda två är dessutom goda exempel på hur viktigt det är med ett välutvecklat internationellt nätverk. Den ena sorten har nämligen en pappa från ett amerikanskt växtförädlingsprogram och den andra har en mamma från samma program. De amerikanska föräldrarna har utvecklats inom samarbetsprojektet PRI (Purdue, Rhode Island och Illinois) som startades 1945 av tre amerikanska universitet för att framställa skorvresistenta äpplesorter. Du kan läsa mer om detta projekt på programmets hemsida: <https://www.hort.purdue.edu/newcrop/pri>

Trots att de amerikanska föräldrarna inte var namngivna sorter utan bara så kallade selektioner, har vi fått tillgång till dem här på Balsgård. Den ena skickades hit som pollen och användes i korsningar medan den andra anlände i form av ympkvistar, vilka vi sedan gjort träd av och satt ut i våra sortsamlingar. Liksom det mesta av växtmaterialet inom PRI-programmet, har dessa selektioner Vf-genen. Denna gen ger viss resistens mot äppleskorv. Under år med högt skorvtryck kan träden ändå angripas eftersom det finns ett par skorvraser som brutit resistensen. På Balsgård (där resistensen är bruten) har både Gratia och Henric Åkesson ändå klarat sig bra hittills. Dessutom har de nya sorterna många andra goda egenskaper, inte minst sin excellenta smak.

Fig. 1. Fukt av Gratia, Foto Lars Torstensson

En lyckad korsning

Ibland ska man ha tur... Vi som arbetade med äppelförädling på Balsgård, hade verkligen tur för 30 år sedan, dvs 1988, när vi pollinerade blommor av Aroma med pollen av den amerikanska selektionen PRI-1858/102. Efter flera år av urval och tester, visade det sig att fyra (K:0953, K:0957, K:1007 och K:1016) av de sammanlagt 90 fröplantorna från just denna korsning, höll sådan kvalitet att de så småningom kunde registreras som nya äpplesorter. Normalt räknar man med att det krävs minst 10.000 fröplantor för att få fram en bra sort. Uppenbarligen utgjorde just den här korsningen alltså en sällsynt lyckad kombination av goda egenskaper från de två föräldrarna.

Fyra fina syskon

Först ut i rampljuset var sorterna Frida och Fredrik, som registrerades 2003. Båda har redan fått goda vitsord inom yrkesodling respektive som hemträdgårdssort.

För Frida har vi ett speciellt avtal med Äppelriket Österlen. Odlarna inom denna förening har ensamrätt i Norden för att odla Frida, och betalar i gengäld en avgift som går tillbaka till äppelförädlingen på Balsgård. För närvarande ligger Frida på sjätte plats bland de sorter som odlas inom Äppelriket när det gäller volymen skördad frukt, och sorten beräknas öka ytterligare i framtiden.

Fredrik säljs istället av de svenska plantskolorna som färdiga träd med varumärket E-planta. Detta varumärke ägs av Stiftelsen Trädgårdsodling-

Fig. 2. Invgivning av den nyplanterade äppelunden och namngivning av Gratia i Linköping

Fig. 3. Träd av Gratia, Foto Lars Torstenson

ens Elitplantstation, och får endast användas för växter som valts ut av en expertgrupp såsom varande särskilt sunda och väl lämpade för odling i svenskt klimat.

För ett par år sedan registrerades

även den storfruktige Folke. Denna sort kan användas både som dessertäpple och för tillverkning av exempelvis must, mos och äpplekakor. Även Folke säljs i plantskolorna som färdiga träd av E-planta kvalitet.

Och nyligen blev det alltså dags att sortregistrera den kanske vackraste och sötaste av dem alla, nämligen Gratia. Denna sort har mindre frukter än syskonsorterna, precis lagom för en barnnäve. Frukten mognar ganska sent, och bör plockas i månadskiftet september-oktober eller någon vecka in i oktober. Då är de vackert klarröda och läckert krasiga äpplena helt klara att äta. Redan vid skörd är smaken nämligen precis lagom söt och mycket aromatisk, ibland med ett svagt inslag av lakrits.

Gratia

Namnet – som betyder nåd – valdes ut av de anställda inom Linköpings stift, som sponsrar varumärkesregistrering och virusrensning av den nya sorten. Namngivningen av den företogs i maj 2017 i samband med invigning av en äppelund i biskopsgården i Linköping. I äppelunden har man planterat olika äpplesorter från hela

stiftet (t ex Ringstad, Himmelstalund, Gyllenkroks astrakan, Östgöta Josefina, Björkvik, Kvistrums vaxäpple, Sjögestads Pipping, Hornsberg och Sankta Brita). I mitten av äppelunden planterades ett Gratia-träd. Därefter fick trädgårdsmästarna i stiftets drygt 100 församlingar mottaga var sitt Gratia-träd för att plantera i anslutning till den egna kyrkan.

Hela projektet med äppelunden och den nya sorten Gratia ingick som ett led i Svenska kyrkans firande av reformationsåret 2017 då det var 500 år sedan Martin Luther spikade upp sina teser på porten till Wittenbergs kyrka. Och eftersom Martin Luther lär ha sagt: ”om jorden gick under i morgon skulle jag ändå plantera mitt äppleträd idag”, var det ju passande att ge firandet ett pomologiskt inslag.

Inom den närmaste framtiden kommer Gratia att marknadsföras och försäljas i främsta hand genom Svenska kyrkan. På sikt kommer fler träd att förökas upp och även säljas som färdiga träd under varumärket E-planta i trädgårdsfackhandeln. Sorten har dessutom tagits in på den svenska sortlistan som handhas av Jordbruksverket.

Fig 4. Frukten av Henric Åkesson, Foto Hilde Nybom

Fig 5. Träd av Henric Åkesson, Foto Hilde Nybom

Året när det inte blev några korsningar

Historien om Henric Åkesson börjar för 20 år sedan, alltså 1998. Just detta år hade vi gjort 16 olika äpplekorsningar på Balsgård, med i genomsnitt drygt 300 pollinerade blommor i varje korsning. Men våren var kall och alla korsningsblommorna (som inte har varken foderblad eller kronblad kvar) frös tyvärr ihjäl.

För att ändå få några nya fröplantor till växtförädlingen, skördade vi mogen frukt på fyra olika träd. Frön togs tillvara och såddes ut i sålådor. När fröplantorna växt till sig, sattes de ut på fält och blev sedan noggrant utvärderade under flera år. Så småningom blev fröplantan B1:3128 selekterad som extra lovande, och ympades upp på grundstammen M26. De nya träden sattes ut i ett observationsförsök 2005, där B1:3128 fortsatte att imponera med god avkastning, sundhet och fruktkvalitet.

Den ovanliga starten på själva växtförädlingsarbetet innebär ju att vi inte vet vem som är pappa till den nya sorten. Mamman är däremot Co-op 19 från den amerikanska PRI-programmet. Co-op 19 ingick bland de selektioner som distribuerades från USA på 1970-talet till olika växtförädlingsprogram runt om i världen.

Fig 6. Björn Ranelid kåserar om svenska äpplen vid namngivningsceremonin för Henric Åkesson i Kivik.

Henric Åkesson

Att namnet Henric Åkesson har med äppleodling och äpplemust att göra, vet nog de flesta som har besökt Kiviks musterier. Henric Åkesson var en av de allra första yrkesmässiga fruktodlarna i Sverige, och den första som insåg möjligheten att odla äppleträd i den steniga marken på Österlen. Stenig mark blir fortare varm på våren, och närheten till havet ger långa och mil-

da höstar. De första träden planterades 1888 och de trivdes alldeles utmärkt! Äppleodlingarna i Kivik-Karakås kom så småningom att utgöra grunden för företaget Kiviks Musterier, som startades av sonen Ivar Åkesson 1935.

2018 var det alltså 130 år sedan den första odlingen planterades, och detta ville ägarfamiljen fira med att uppkalla en ny äpplesort efter Henric Åkesson. Efter inspektion av sort-

Basdata för äpplesorten HENRIC ÅKESSON (‘SLUBGD3128’)

Odlingszon: I-III

Härstamning: Co-op 19, fri avblomning, Balsgård, SLU.

Träd: Ganska kraftigt växande träd med medellånga grenar. Trädet bär varje år och har riklig fruktsättning. Frukten plockas vanligen under första hälften av september vid odling i Skåne.

Frukt: Frukten är stor och rundad till plattrund. Gröngul grundfärg, som täcks till minst hälften av en mörkröd täckfärg. Kan ibland ha lite rost. Fruktköttet är fast och krasigt samt ganska syrligt med tillräcklig sötma och mycket fin arom. Ganska hårt skal som dessvärre blir fett efter 2–3 månader på lagret. I övrigt mycket god lagringsförmåga med bibehållen smak och acceptabel konsistens under upp till 3 månader i vanligt kyllager.

Övrigt: Dessert och mustäpple, lämpad för både yrkesodlingar och hemträdgårdar.

försöken på Balsgård och provsmakning, valde man just B1:3128. Detta är en sort som lämpar sig mycket väl både som dessertfrukt och för mustning. Ett avtal slöts mellan SLU och företaget, och en ansökan om skydd för varumärkesbeteckningen Henric Åkesson inom hela EU-området lämnades in 2017. Träd av den nya sorten skickades dessutom till CPVO (den europeiska sortmyndig-

Basdata för äpplesorten GRATIA (‘SLUBGD0953’)

Odlingszon: I-III

Härstamning: Aroma x PRI 1858/102, Balsgård, SLU.

Träd: Ganska nätt och välbyggt, med medellånga och något hängande grenar. Trädet bär varje år och har mycket riklig fruktsättning.

Frukt: Frukten är knappt medelstor, rundad. Gul grundfärg, som täcks till minst hälften av varmt klarröd täckfärg. Skalet är blankt och vackert, utan rost. Fruktköttet är krasigt och saftigt, med mycket tilltalande sötsyrlig-söt och aromatisk smak. Frukten plockas från månadskiftet september-oktober till mitten av oktober, och är ätmogen omedelbart. Kan även lagras i ett par månader.

Övrigt: Dessertäpple, särskilt lämpad för hemträdgårdar och ofentlig miljö.

heten) för sortprovning och registrering för europeisk växtförädlarrätt. Dessutom blev det en högtidlig dopcermoni i Kivik i maj 2018.

Sorten tillhör fortfarande SLU men Kiviks Musteri får rättighet att producera, plantera, marknadsföra och försälja träd inom EU samt att använda sorten vid tillverkning av fruktprodukter. I avtalet mellan Kiviks Musteri och SLU ingår att en särskild avgift ska betalas till SLU:s äppelförädling för varje träd som Kiviks Musteri planterar eller säljer. Henric Åkesson kommer att erbjudas även andra fruktodlare genom att SLU och/eller Elitplantstationen

tillhandahåller okulage och ympar för plantskoleproduktion, samt hemträdgårdsodlare genom försäljning av träd via trädgårdsfackhandel eller Kiviks musterier. Genom den särskilda avgiften på sorten, kommer de som köper ett träd av Henric Åkesson från Kiviks Musteri, att bidra aktivt till den fortsatta äppelförädlingen på Balsgård.

Litteratur om äppelförädlingen på Balsgård

- Nyblom H. 2012. Äppleskorv, resistensgener och resistensbrott. LTJ-fakultetens faktablad 2012:27, 4 s.
- Nyblom H. 2012. Äpplesorter från Balsgård. LTJ-fakultetens faktablad 2012:28, 4 s.
- Nyblom H., Sehic J., Zborowska A., Garkava-Gustavsson L. 2012. Problem med fruktsättningen på dina äppelträd? DNA-analyser visar vilka äpplesorter som kan pollinera varandra. LTJ-fakultetens faktablad 2012:6, 4 s.
- Nyblom H., Ahmadi-Afzadi M., Tahir I., Sehic J. 2012. Vi vill ha krasigare äpplen! LTJ-fakultetens faktablad 2012:17, 4 s.
- Nyblom H. 2014. Fyra nya äpplesorter från Balsgård. LTV-fakultetens faktablad 2014:22, 4 s.
- Nyblom H., Tahir I., Gustavsson L., Ghasemkhani M., Ahmadi-Afzadi M., Røen D., Røen K., Hjeltnes SH, Karhu S., Haikonen T. och Rantanen M. 2015. Nordiska äpplen – projekt NordApp. LTV-fakultetens faktablad 2015:39, 4 s.
- Nyblom H. 2017. 75-års jubileum på Balsgård. Pomologen 2017(1):20–27.

Faktabladet är utarbetat inom ämnesområdet Hortikulturell växtförädling vid Institutionen för Växtförädling LTV-fakulteten, SLU, www.slu.se/balsgard

Kontakt Hilde Nyblom, hilde.nyblom@slu.se